

DOĞU ANADOLU BÖLGESİ AĞIZLARINDA KELİME BAŞINDA /b-/>/p-/ DEĞİŞMESİ

Özgür AY*

Emine Şeyma YÜKSEL YÖYEN**

Öz: Tarihî gelişme sürecinde, Oğuz Türkçesinin son halkasını oluşturan Türkiye Türkçesi ağızları üzerine yapılan çalışmalar XIX. yüzyılın ortalarına kadar dayanmaktadır. XX. yüzyılın ikinci yarısına kadar yabancı araştırmacılar tarafından ele alınan Türkiye Türkçesi ağızları, en nihayetinde Türk Dil Kurumunun 1932 yılında başlattığı halk ağızından derleme çalışmalarıyla yerli araştırmacıların da ilgisini çekmiş ve böylece 1940 yılından itibaren Türk dilcileri de ağızlar üzerinde önemli çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Böylelikle günümüze kadar Türkiye Türkçesi ağızları ile ilgili büyük çoğunluğunu yüksek lisans ve doktora tezi olarak hazırlanan geniş bir literatür oluşmuştur. Hâlihazırda Türkiye Türkçesi ağızları üzerine yapılan çalışmalar kitap, tez, makale ve bildiri olarak yayınlanmaya devam etmektedir. Aynı zamanda Türk Dil Kurumu tarafından bu alanda, Yeni Derleme Sözlüğü ve Türkiye Türkçesi Ağız Atlası gibi önemli projeler de yürütülmektedir. Çalışmada, Türkiye Türkçesi Ağız Atlası çalışmalarına katkıda bulunmak üzere Doğu Anadolu Bölgesi ağızlarından derlenmiş metinlerden yola çıkılarak kelime başlarındaki /b-/>/p-/ ses değişmesi ele alınmıştır. Başlık olarak ele aldığımız bu konu, Karahan ve Ay tarafından Türkiye Türkçesi Ağız Atlası'nda kullanılabilecek ses bilgisi ölçütleri arasında önerilmiştir. Bu bakımdan söz konusu ses değişimi Türkiye Türkçesi ağızlarının sınıflandırılabilmesi için önemlidir. Çalışmada yeni bir derleme yapılmamıştır. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan on dört ilden (Ağrı, Ardahan, Bingöl, Bitlis, Elâzığ, Erzincan, Erzurum, Hakkâri, Iğdır, Kars, Malatya, Muş, Tunceli, Van) derlenmiş bilimsel çalışmalardaki metinler kullanılmıştır. Metinlerde geçen tüm /b-/>/p-/ değişmesi bulunan kelimeler tespit edilmiş ve sınıflandırılmıştır. İncelemede eş zamanlı ve art zamanlı bir yaklaşım benimsenmiştir. Ayrıca bu ses değişiminin yaygınlık haritaları çıkarılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Türkiye Türkçesi ağızları, Doğu Anadolu Bölgesi ağızları, kelime başı /b-/>/p-/ değişmesi.

/b-/>/p-/ Change at Initial Position in Dialects of Eastern Anatolia Region

Abstract: Studies on Turkey Turkish dialects that constitute the last link of Oghuz Turkish in the historical development process date back to the mid-19th century. Turkey Turkish dialects, which were studied by foreign researchers until the second half of the 20th century, eventually attracted the attention of local researchers with the colloquial

* Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Uşak/TÜRKİYE, E-posta: ozgur.ay@usak.edu.tr. ORCID: 0000-0002-5630-4033.

** Uşak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Uşak/TÜRKİYE, E-posta: e.seymayuksel@gmail.com. ORCID: 0000-0001-5460-7359.

compilation studies initiated by the Turkish Language Association in 1932, and thus, Turkish linguists began to carry out important studies on dialects since 1940. Thus, a large literature on Turkey Turkish dialects has been formed to date, the majority of which have been prepared as master's and doctoral theses. Currently, studies on Turkey Turkish dialects continue to be published as books, theses, articles, and papers. At the same time, serious projects are being carried out by the Turkish Language Association in this field, such as the New Compilation Dictionary and Turkey Turkish Dialect Atlas. In the study, the /b-/>/p-/ change at initial position was discussed, based on the texts compiled from the dialects of the Eastern Anatolia Region, in order to contribute to literature on the Turkish Dialect Atlas. The fieldwork was not conducted for the corpus of this study. Compilation texts from existing scientific studies of fourteen provinces in the Eastern Anatolia Region (Ağrı, Ardahan, Bingöl, Bitlis, Elâzığ, Erzincan, Erzurum, Hakkâri, Iğdır, Kars, Malatya, Muş, Tunceli, Van) were used. All words containing /b-/>/p-/ changes in the texts were identified and categorized according to their common features. In the analysis, a synchronic and diachronic approach was adopted. Additionally, a prevalence map of this sound change was created.

Keywords: Turkey Turkish dialects, Eastern Anatolia Region dialects, /b-/>/p-/ change at initial position.

Giriş

Tarihi gelişme sürecinde, Oğuz Türkçesinin son halkasını oluşturan Türkiye Türkçesi ağızları üzerine yapılan çalışmalar XIX. yüzyılın ortasına kadar dayanmaktadır. XX. yüzyılın ikinci yarısına kadar yabancı araştırmacılar tarafından ele alınan Türkiye Türkçesi ağızları, en nihayetinde yerli araştırmacıların da ilgisini çekmiş ve böylece 1940 yılından itibaren Türk dilcileri de ağızlar üzerinde çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Bu nedenle ağız çalışmalarının 1940'a kadar olan kısmını yabancı araştırmacılar dönemi ve 1940 sonrası kısmını da yerli araştırmacılar dönemi olarak ikiye ayırmak mümkündür (Korkmaz, 1976, s. 143-145).

Türkiye'deki ağız çalışmalarından söz edildiğinde akla gelen iki isim Ahmet Caferoğlu ve Zeynep Korkmaz'dır. Caferoğlu, 1940-1951 yılları arasında 11 yıl boyunca bölgeden topladığı verileri 9 cilt hâlinde yayımlamıştır. Korkmaz ise yaptığı çalışmalardaki yenilikçi yöntem ve teknikleri ile kendisinden sonra gelen araştırmacılara yol gösterici olmuştur. Korkmaz'ın çalışmalarını ise Ahmet B. Ercilasun, Efrasiyap Gemalmaz, Tuncer Gülensoy gibi isimler takip etmiştir (Karahan, 2022, s. 24-25). Günümüze kadar yapılan çalışmalarla Türkiye Türkçesi ağızları ile ilgili zengin bir literatür oluşmuştur ve bu konuda birçok kitap, tez ve makale yayımlanmaya devam etmektedir.

Türkiye Türkçesi ağızlarının sınıflandırması ile ilgili denemelerin XIX. yüzyılda başladığı görülür. Ağızlarla ilgili verilerin henüz oldukça sınırlı sayıda olduğu bu dönemde, Anadolu ve Rumeli sahasını temel alan bazı ağız sınıflandırması denemeleri yapılır. Bu denemelerden ilki Macar Türkolog İgnos Künos'a aittir. Künos, Anadolu ağızlarını 7 gruba ayırır: 1. İzmir ile Bursa arasında Zeybekçe, 2. Kastamonu ağızı, 3. Karadeniz'in doğu kıyılarına doğru Lazca, 4. Harputça, 5. Güneydoğu Anadolu'da Mersin'le Konya arasında Karamanlıca, 6. Kızılırmak havzasında Ankara ağızı, 7. Anadolu'da dağınık olarak yaşayan yörük ve Türkmenler. Künos'a göre esas Türk ağızlarını Zeybekçe, Ankara ağızı, yörük ve Türkmenlerin ağızı oluşturmaktadır. Diğerleri ise Anadolu'da Türkleştirilmiş unsurların ağızlarını temsil etmektedir (Karahan, 2022, s.

26; Karahan, 2014, s. IX-X). İğnos Künos dışında Ahmet Caferoğlu, Tahsin Banguoğlu, Piet Kral, Özcan Başkan, Tooru Hayashi, Hendrik Erik Boeschoten, Milan Adamoviç, Gyogy Hazai, Ahmet Bican Ercilasun, Zeynep Korkmaz, Turgut Acar gibi isimlerin de ağızlarla ilgili çeşitli sınıflandırma denemeleri bulunmaktadır (Karahan, 2022, s. 26-30). Türkiye Türkçesi ağızları ile ilgili bugüne kadar yapılmış en detaylı sınıflandırma çalışması ise Leylâ Karahan’a aittir. Karahan, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması* başlıklı eserinde, ağızları üç ana gruba ayırmıştır. Bunlar: “Doğu Grubu Ağızları”, “Kuzeydoğu Grubu Ağızları” ve “Batı Grubu Ağızları”dır. Karahan bu üç ana gruba belirlemek için 14 ses bilgisi, 8 şekil bilgisi ve 1 de söz dizimi olmak üzere toplamda 23 ölçüt kullanmıştır. Sınıflandırma çalışmasının sınırlarını Anadolu sahası ile çizen Karahan, ayrıca başka ölçütler kullanarak 3 ana ağız grubunu da kendi içlerinde alt gruplara ayırmıştır (Karahan, 2014, s. 1-52). Karahan’ın Anadolu sahası ağızlarını sınıflandırmak için kullandığı 14 ses bilgisi ölçütü incelendiğinde bunların arasında kelime başında /b-/>/p-/ değişmesine dair bir ölçüt bulunmadığı görülür.

Bilindiği üzere Türk Dil Kurumu tarafından bir *Türkiye Türkçesi Ağızları Atlası Projesi* yürütülmektedir. Karahan’ın editörlüğünde hazırlanan *Ağız Atlası Kılavuz Kitabı Türkiye Türkçesi Ağız Atlasına Hazırlık* başlıklı eserde ise ağız atlası oluşturmak için sıralanan ses bilgisi ölçütleri içerisinde kelime başı /b-/>/p-/ değişmesi de verilmiştir (Karahan, 2018, s. 120). Yine aynı proje kapsamında Karahan ve Ay tarafından hazırlanan *Türkiye Türkçesi Ağızları Sınıflandırma Ölçeği* adlı kitapta da kelime başı /b-/>/p-/ değişmesi ses bilgisi ölçütleri içerisinde yer almaktadır (2022, s. 15). Aynı kitapta kelime başı /b-/>/p-/ değişimi dışında 198 ölçüt daha bulunmaktadır (2022, s. 1-67). Bu ölçütlerin tamamı ile ilgili benzer çalışmaların yapılması makale sınırlarını aşacağından bu çalışmada sadece kelime başı /b-/>/p-/ değişmesi incelenmiştir. Türkiye Türkçesi ağız atlası hazırlama çalışmalarına destek olmak ve mevcut verilerle bir ön çalışma yapmak çalışmamızın en önemli amaçları arasındadır. Bu makaleden elde edilecek sonuçlarla *Türkiye Türkçesi Ağız Atlası Projesi* kapsamında aynı bölgeden elde edilecek veriler daha sonra karşılaştırılabilir ve böylece bölge ağızlarında kelime başı /b-/>/p-/ değişiminin boyutları daha kolay belirlenebilir.

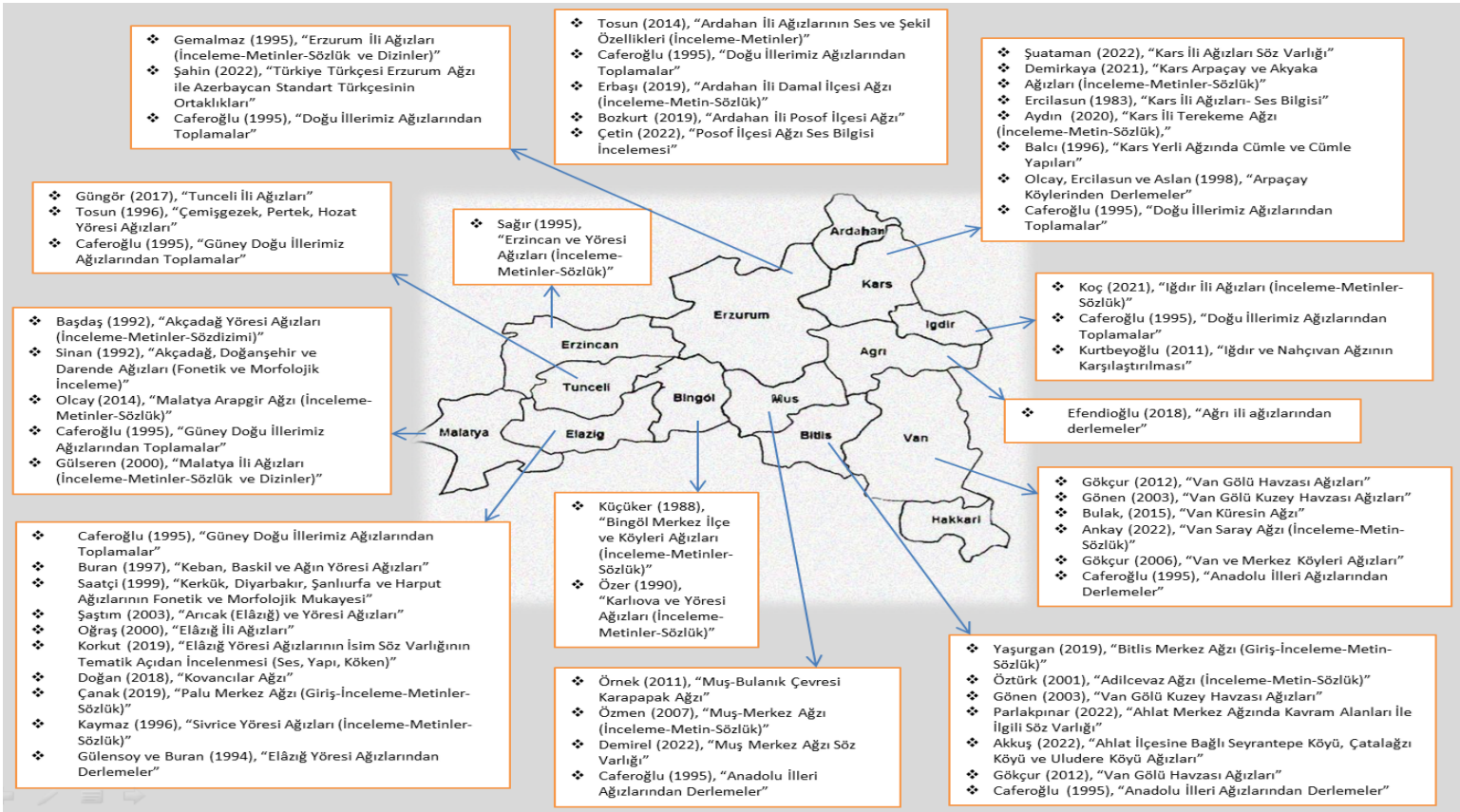
Çalışmanın kapsamı; Ağrı, Ardahan, Bingöl, Bitlis, Elâzığ, Erzincan, Erzurum, Iğdır, Kars, Malatya, Muş, Tunceli ve Van illerinden derlenen metinlerle sınırlandırılmıştır. Hakkâri iline ait herhangi bir metin bulunmaması sebebiyle bu il kapsam dışı bırakılmıştır. Çalışma için yeni bir derleme yapılmamış, Doğu Anadolu Bölgesi ile ilgili olarak hazırlanmış mevcut kitap, tez ve makalelerdeki metinler kullanılmıştır. Doğu Anadolu Bölgesi ağızları ile ilgili yapılan toplam 48 adet çalışmaya ulaşılmıştır. Ağrı ili için ise yalnızca 1 adet makale tespit edilmiştir. Makalede yer alan metin sayfa sayısı diğer illerden derlenen metin sayılarına göre oldukça sınırlı olduğundan, sadece bu metinlere dayanarak Ağrı ilinin geneli için bir yorum yapmanın çok sağlıklı olmayacağı söylenebilir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar, taranan metinlerin transkripsiyonlarının ne ölçüde doğru yapıldığı ile de doğrudan ilişkilidir. Çalışma için 13 ilden derlenmiş toplam 6173 sayfadan oluşan 2291 metin taranmış ve bu metinlerdeki bütün kelime başı /b-/>/p-/ değişimi örnekleri fişlenmiştir. Metinleri kullanılan kaynakların listesi Harita 1’de gösterilmiştir. Dolayısıyla çalışma bu metinlerle sınırlıdır.

Kelime başındaki /b-/>/p-/ değişmesi, gramer kitaplarında ötümsüzleşme olarak verilmektedir. Bugüne kadar Türkiye Türkçesi ağızları üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde, kelime başındaki /b-/>/p-/ değişmesi için genellikle birkaç örnek

vermekle yetinildiği görülmüştür (Gülensoy, 1988, s. 54; Boz, 2002, s. 65-66; Yıldırım, 2006, s. 115). Değişimin sıklığı ve hangi kelimelerde görüldüğüne dair çalışmalar ise oldukça sınırlı sayıda kalmıştır. Bu yüzden bu çalışmada, yaşanan olayları ve olguları nesnelleştirerek gözlem yapılabilir hâle getiren, ölçümleyebilen ve sayısal olarak ifade eden nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu hâliyle çalışmada objektif olarak ortaya konan sonuçlar, gözlem ve ölçüm ile tekrarlanabilir.

Kelime başında /b-/>/p-/ değişmesi tespit edilen örneklerin, kelime başında /b-/ sesini koruyan şekilleri de bu değişimin oranını veya sıklığını belirlemek için ayrıca fişlenmiştir. Bir diğer deyişle, kelime başında /b-/>/p-/ değişmesi görülen örneklerin hem /b-/’li hem de /p-/’li şekilleri çalışmada kullanılmıştır. Aynı kökten türetilmiş sözlüksel bir değere sahip sözcükbirimlerin yalın ve türemiş şekilleri ayrı bir kullanım olarak değerlendirilmiştir. Fişlenen tüm örnekler Exel programına aktarılmıştır. Değişimin oranı, kelime başında /b-/>/p-/ değişiminin görüldüğü örnek sayısının kelime başında /b-/’nin korunduğu yani değişimin yaşanmadığı örnek sayısına bölünmesi ve yüzdelik olarak hesaplanması sonucu tespit edilmiştir. Böylece, kelime başındaki /b-/>/p-/ değişimi oransal olarak belirlenmiştir. /b-/>/p-/ değişiminin ilgili ağızdaki sıklığı belirlenirken de kaç farklı kelimedede görüldüğüne ve o kelimenin hem /b-/li hem de /p-/li kullanımlarının oranına dikkate edilmiştir. İncelemede elde edilen bulgular, grafikler ve haritalarla sunulmuştur. Grafikler, Word programının “Ekle” sekmesi altında yer alan “Grafik” kısmından hazırlanmıştır. Haritalar ise Adobe Photoshop CS6 programında çizilmiş ve ağız bölgeleriyle ilgili tespit edilen örnekler harita üzerinde alfabetik sırayla verilmiştir.

Türkiye Türkçesi ağızları üzerinde bu tür karşılaştırma ve sınıflandırma çalışmalarının yapılmasındaki en büyük engel, her ağız çalışmasında farklı çeviri yazı işaretlerinin kullanılmış olmasıdır. Bu makalede incelenen 48 çalışmada kullanılan çeviri yazı işaretlerindeki farklılıklar, Türk Dil Kurumu tarafından yapılmış bu konu ile ilgili en son yayın olan *Türkiye Türkçesi Ağızlarından Seçmeler* kitabındaki çeviri yazı işaretleri ile değiştirilerek birlik sağlanmıştır (Karahana & Ay, 2022, 11). Örneklerde geçen çeviri yazı işaretleri ve karşılıkları çalışmanın sonunda listelenmiştir.

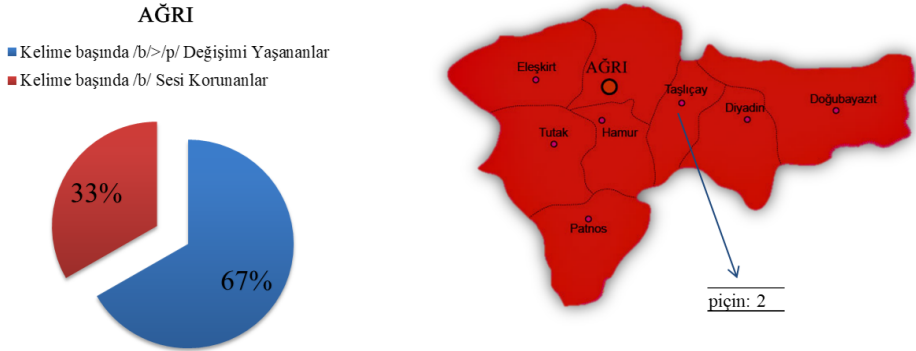
Harita 1. Doğu Anadolu Bölgesi Ağızları İçin Ulaşılan Kaynaklar

1. Doğu Anadolu Bölgesi Ağızlarında Kelime Başında /b-/>/p-/ Değişmesi

Doğu Anadolu Bölgesi ağızları için taranan 48 eserden 40'ında kelime başı /b-/>/p-/ değişmesi için çeşitli örneklerle rastlanılmıştır. Ağrı, Ardahan, Bingöl, Bitlis, Elâzığ, Erzurum, Erzurum, Iğdır, Kars, Malatya, Muş, Tunceli ve Van'dan oluşan 13 il için 2291 metinden yapılan taramalarda toplam 46521 örnek tespit edilmiştir. Bu sayı kelime başında hem /b-/li hem de /p-/li örneklerine rastlanılan kelimelerin toplam sayısını ifade etmektedir. Bunlardan 891 örnekte kelime başında /b-/>/p-/ değişmesi görülürken geriye kalan 45630 örnekte aynı kelimelerde kelime başında /b-/ sesi korunmuştur. Diğer bir değişle kelime başında /b-/>/p-/ değişimi görülen kelimelerin /p-/ olarak kullanıldığı örneklerin sayısı 891 iken /b-/ olarak kullanıldığı örneklerin sayısı 45630'dur. Doğu Anadolu ağızlarındaki bu ses değişiminin oranı mevcut veri dikkate alınarak %1,91 olarak belirlenmiştir. Yani Doğu Anadolu ağızlarında kelime başında /b-/nin korunması /b-/>/p-/ değişiminden daha yaygın ve karakteristik bir özelliktir. Veriler iller bazında değerlendirildiğinde birbirinden az ya da çok farklı sonuçlara ulaşılabilir.

1.1. Ağrı İline Ait Veriler

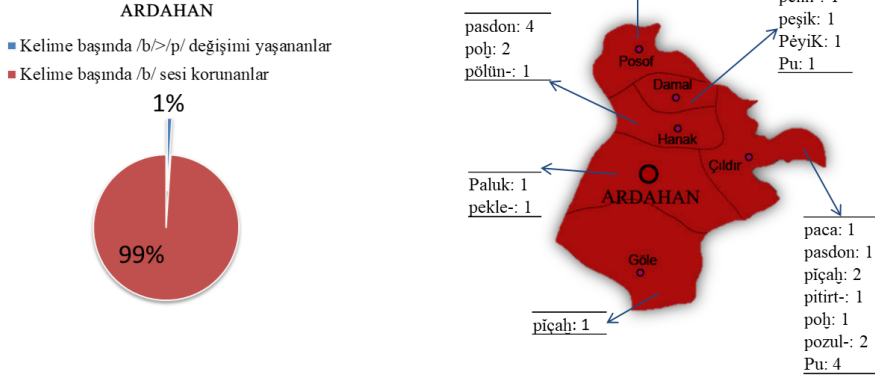
Ağrı ili için Taşlıçay ilçesine ait, yalnızca 10 sayfadan oluşan 9 metnin bulunduğu bir makaleye ulaşılmıştır. 9 metinde /b-/>/p-/ değişmesi ile ilgili toplam 2 örneğe rastlanmıştır. Metinlerde geçen kelime başında /b-/ sesi korunan kelime sayısı ise 1'dir. Tespit edilen 3 kelimenin ikisinde /b-/>/p-/ değişmesi görülmüştür. Değişim oranı %67'dir, ancak sadece bu metinlere dayanarak Ağrı ilinin geneli için bir yorum yapmanın çok sağlıklı olmayacağı söylenebilir.

Harita 2. Ağrı İline Ait Metinlerde /b-/>/p-/ Değişmesi

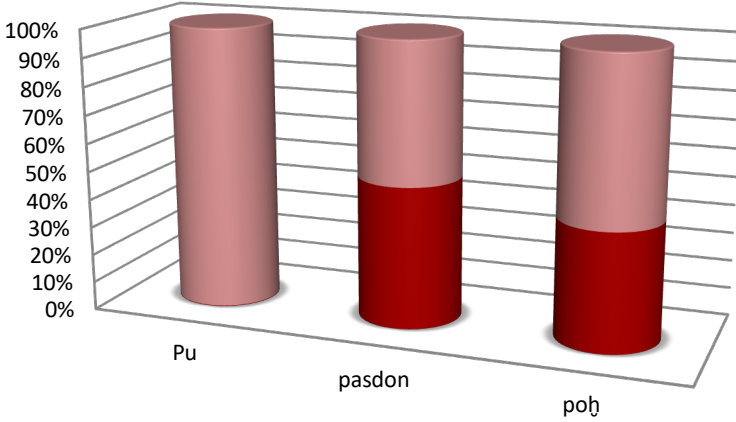
1.2. Ardahan İline Ait Veriler

Ardahan ilinin tüm ilçelerinden derlenmiş 157 metinde, kelime başında /b-/>/p-/ değişmesi ile ilgili toplam 32 örnek tespit edilmiştir. Aynı kelimelerde kelime başında /b-/nin korunduğu örnek sayısı ise 3093'tür. Ardahan ili için değişim oranı yalnızca %1'dir. Bu durum Doğu Anadolu ağızlarında kelime başında /b-/nin korunmasının /b-/>/p-/ değişiminden daha yaygın olduğu yönündeki değerlendirmemiz ile örtüşmektedir. Harita 3'te de görüldüğü üzere Ardahan iline bağlı ilçelerden Çıldır, /b-/>/p-/ değişiminin görüldüğü kelime çeşitliliğinin fazla olması ile diğer ilçelerden ayrılmaktadır.

Harita 3. Ardahan İline Ait Metinlerde /b- /> /p-/ Değişmesi

Ardahan’da kelime başında /b- /> /p-/ değişmesinin en çok görüldüğü kelimeler ve bu kelimelerin /b- /’li şekilleriyle karşılaştırması şöyle bir grafikte gösterilebilir:

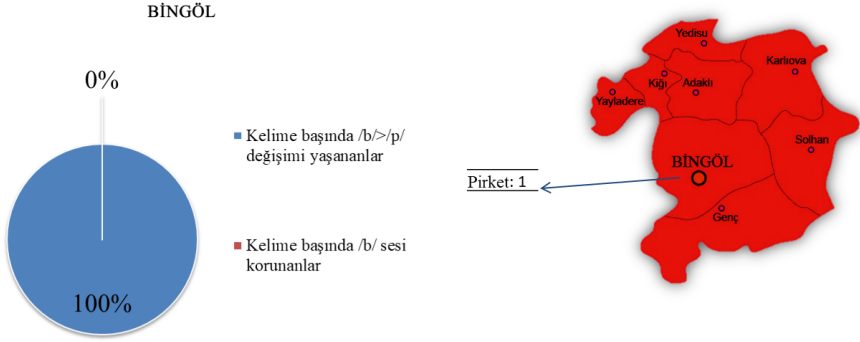
	Pu	pasdon	poğ
■ Kelime başında /b/'nin korunduğu örnek sayısı	2998	5	7
■ Kelime başında /b/ > /p/ değişmesinin görüldüğü örnek sayısı	6	5	5

Grafik 1. Ardahan İline Ait Metinlerde /b- /> /p-/ Değişmesinin En Çok Görüldüğü Kelimeler

1.3. Bingöl İline Ait Veriler

Bingöl ili için Merkez ve Karlıova ilçelerinden derlenmiş 36 metnin tarama sonuçlarında ise farklı bir durumla karşılaşılmaktadır. Metinlerin tamamında konu ile

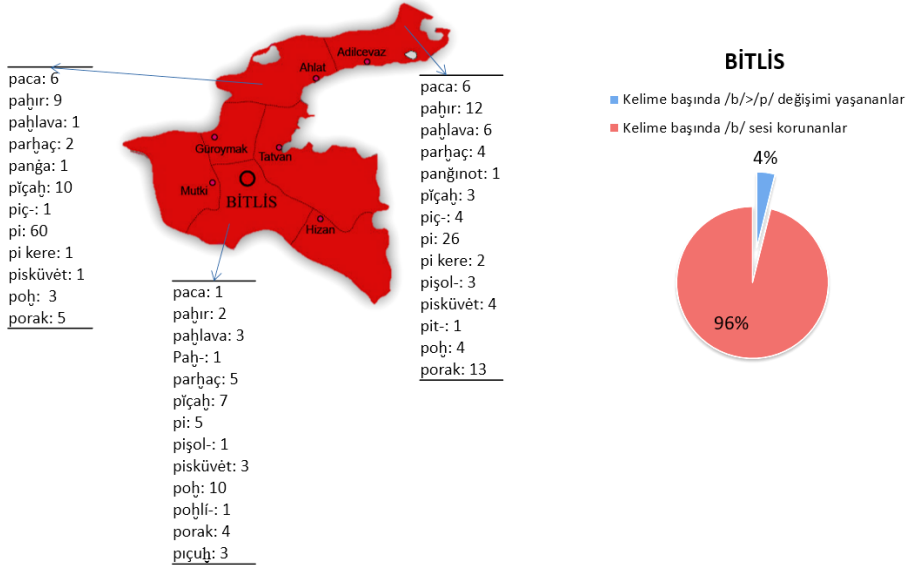
ilgili olarak yalnızca 1 örnek tespit edilmiştir. Bu da Merkez ilçesine ait /p-/’li şekildir. Dolayısıyla oran, %100’dür.

Harita 4. Bingöl İline Ait Metinlerde /b-/>/p-/ Değişmesi

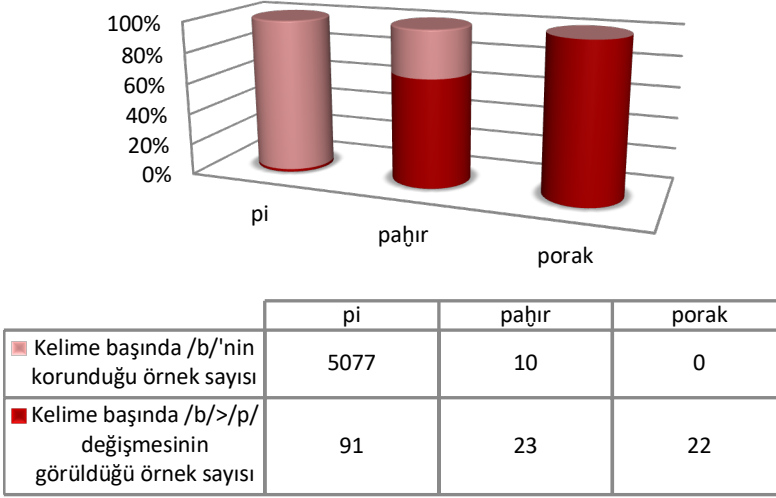
1.4. Bitlis İline Ait Veriler

Bitlis, Doğu Anadolu Bölgesi illeri içinde /b-/>/p-/ değişmesi ile ilgili en çok örnek tespit edilen ikinci ildir. Merkez, Adilcevaz ve Ahlat ilçeleri için 651 sayfadan oluşan toplam 306 metinde kelime başında /b-/>/p-/ değişmesinin görüldüğü 236 örneğe rastlanmıştır. Aynı kelimelerde /b-/’nin korunduğu örnek sayısı ise 5824’tür. Bitlis ili için /b-/>/p-/ değişmesinin oranı %4’e tekabül etmektedir. Bitlis ilinden derlenmiş metinlerde kelime başında /b-/>/p-/ değişiminin Doğu Anadolu bölgesi içerisinde yer alan diğer ağzılara göre hem oran hem de değişimin görüldüğü kelime çeşitliliği bakımından fazla olduğu söylenebilir. Çeşitlilik bakımından 14 farklı kelimede görülen değişim ile Adilcevaz, /b-/>/p-/ değişiminin görüldüğü kelimeler bakımından diğer ilçelere göre daha zengindir.

Harita 5. Bitlis İline Ait Metinlerde /b-/>/p-/ Değişmesi

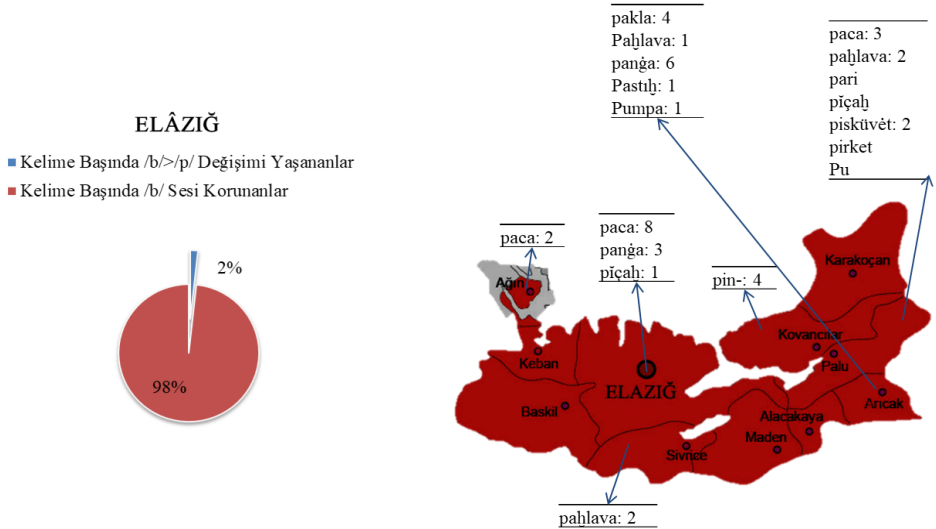
Bitlis ilinde kelime başında /b-/>/p-/ değişmesinin en çok görüldüğü kelimeler ve bu kelimelerin /b-/’li şekilleriyle karşılaştırması şöyle bir grafikte gösterilebilir:

Grafik 2. Bitlis İline Ait Metinlerde /b-/>/p-/ Değişmesinin En Çok Görüldüğü Kelimeler

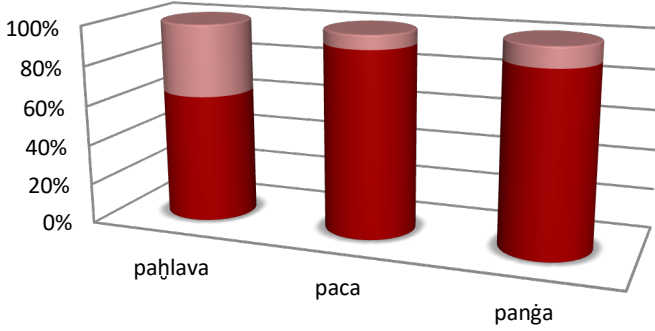
1.5. Elâzığ İline Ait Veriler

Elâzığ ilinde Alacakaya ve Maden ilçeleri dışında tüm ilçeler için 768 sayfadan oluşan toplam 246 metin taranmıştır. Kelime başında /b-/>/p-/ değişmesi yaşanan kelimelerin sayısı 61’dir. Tespit edilen örneklerin toplamına bakıldığında değişim oranı yalnızca %2’dir. Çeşitlilik bakımından Palu ilçesi 7 farklı kelimeye görülen değişim ile en zengin ilçedir. Keban, Baskil ve Karakoçan ilçelerinde değişimle ilgili hiçbir örneğe rastlanmamıştır.

Harita 6. Elâzığ İline Ait Metinlerde /b-/>/p-/ Değişmesi

Elâzığ ilinde kelime başında /b-/>/p-/ değişiminin en çok görüldüğü kelimeler ve bu kelimelerin /b-/’li şekilleriyle karşılaştırması şöyle bir grafikte gösterilebilir:

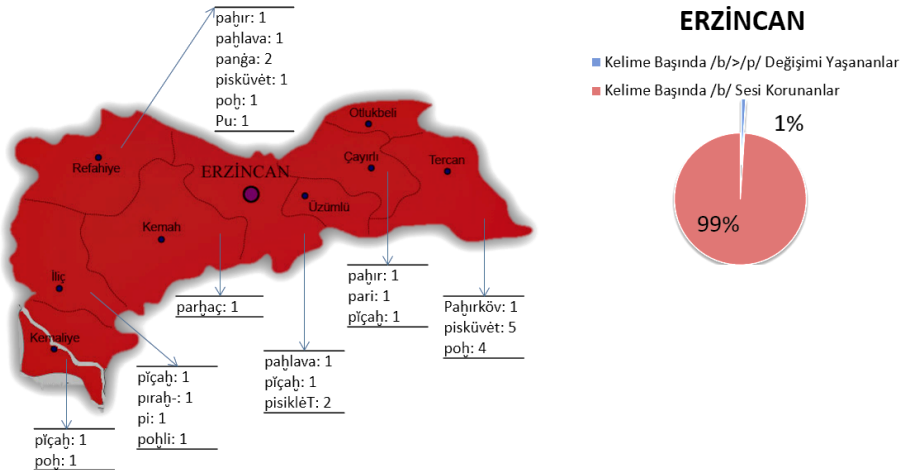

	pağlava	paca	pağa
Kelime başında /b/'nin korunduğu örnek sayısı	13	1	1
Kelime başında /b/>/p/ değişiminin görüldüğü örnek sayısı	23	13	9

Grafik 3. Elâzığ İline Ait Metinlerde /b-/>/p-/ Değişiminin En Çok Görüldüğü Kelimeler

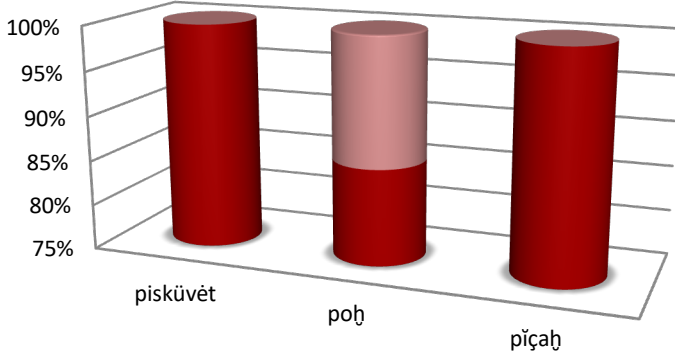
1.6. Erzincan İline Ait Veriler

Erzincan ilinden 206 sayfadan oluşan toplam 181 metin taranmıştır. Bunlar arasında Otlukbeli ve Üzümlü ilçelerinden derlenmiş herhangi bir metin bulunmamaktadır. Metinlerde, kelime başında /b-/>/p-/ değişiminin görüldüğü örnek sayısı 31’dir. 2970 örnekte ise aynı kelimelerde kelime başında /b-/’nin korunduğu tespit edilmiştir. Bu da %1’lik bir orana denk gelmektedir. Tarama yapılan bütün ilçelere ait metinlerde değişimle ilgili örneklerle rastlanmıştır. Refahiye, /b-/>/p-/ değişiminin görüldüğü kelime çeşitliliği bakımından 6 farklı kelime ile en zengin ilçedir.

Harita 7. Erzincan İline Ait Metinlerde /b-/>/p-/ Değişmesi

Erzincan ilinde kelime başında /b-/>/p-/ değişmesinin en çok görüldüğü kelimeler ve bu kelimelerin /b-/’li şekilleriyle karşılaştırması şöyle bir grafikte gösterilebilir:

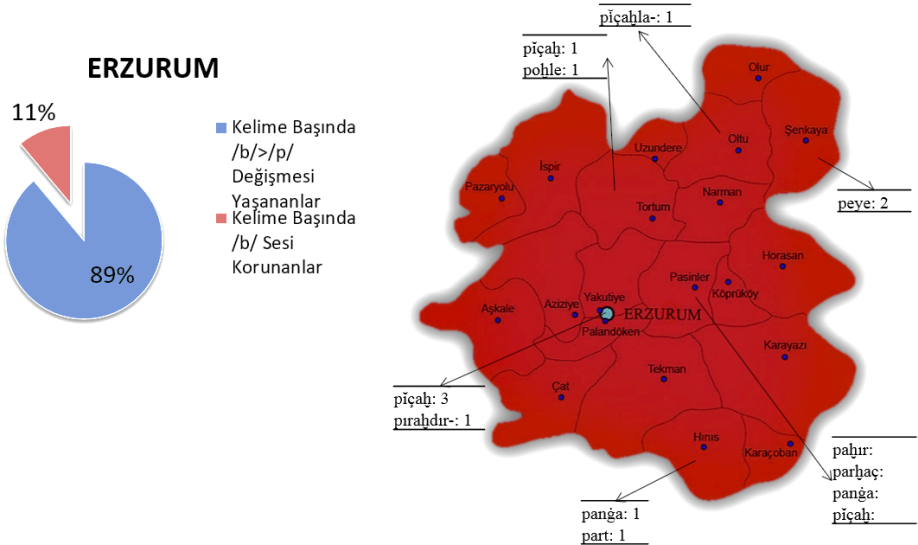

	pisküvêt	poğ	pıçah
Kelime başında /b-/nin korunduğu örnek sayısı	0	1	0
Kelime başında /b-/>/p-/ değişmesinin görüldüğü örnek sayısı	6	6	3

Grafik 4. Erzincan İline Ait Metinlerde /b-/>/p-/ Değişmesinin En Çok Görüldüğü Kelimeler

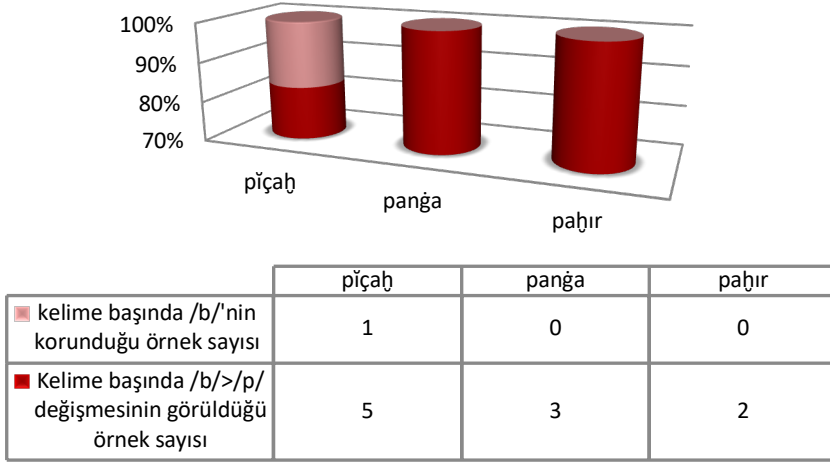
1.7. Erzurum İline Ait Veriler

Erzurum ili için 274 sayfadan oluşan toplam 109 metin taranmış; Yakutiye, Tortum, Hınıs, Pasinler, Şenkaya ve Oltu ilçelerinden kayda geçirilmiş toplam 18 örnek tespit edilmiştir. Bu 18 örneğin 16’sında ise kelime başında /b-/>/p-/ değişmesi görülmüştür. Erzurum için kelime başında /b-/>/p-/ değişim oranı %89’dur.

Harita 8. Erzurum İline Ait Metinlerde /b-/>/p-/ Değişmesi

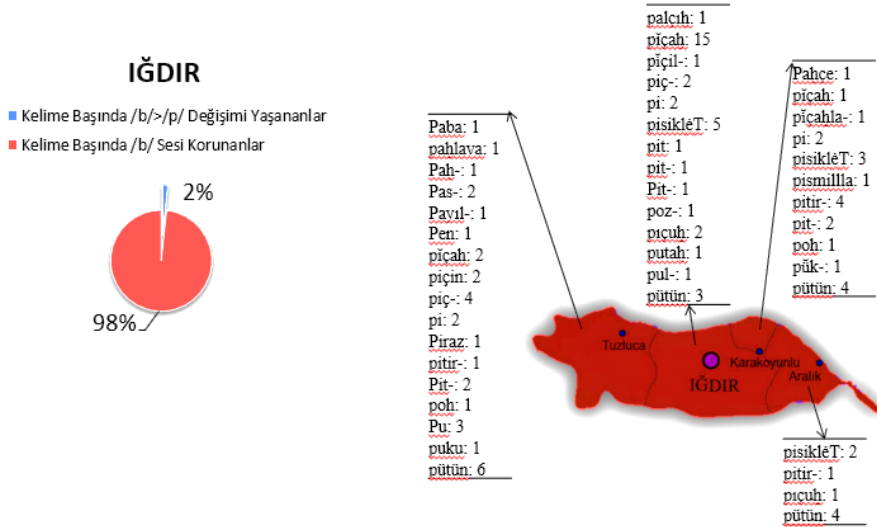
Erzurum ilinde kelime başında /b-/>/p-/ değişmesinin en çok görüldüğü kelimeler ve bu kelimelerin /b-/’li şekilleriyle karşılaştırması şöyle bir grafikte gösterilebilir:

Grafik 5. Erzurum İline Ait Metinlerde /b-/>/p-/ Değişmesinin En Çok Görüldüğü Kelimeler

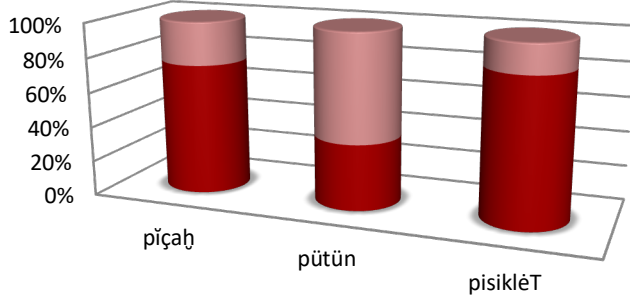
1.8. Iğdır İline Ait Veriler

Iğdır ili için 570 sayfadan oluşan toplam 188 metin taranmıştır. Kelime başındaki /b-/>/p-/ değişmesinin görüldüğü toplam 97 örnek tespit edilmiştir. Aynı kelimelerde kelime başında /b-/ sesinin korunduğu örneklerin sayısı ise 5665’tir. Harita 9’da da görüldüğü üzere Iğdır ilinin tüm ilçelerinde /b-/>/p-/ değişiminin örneklerine rastlanılmıştır. Aynı zamanda /b-/>/p-/ değişiminin görüldüğü kelimelerdeki çeşitliliğin fazla olması da diğer Doğu Anadolu ağızları ile karşılaştırıldığında oldukça dikkat çekicidir.

Harita 9. Iğdır İline Ait Metinlerde /b-/>/p-/ Değişmesi

Iğdır ilinde kelime başında /b-/>/p-/ değişmesinin en çok görüldüğü kelimeler ve bu kelimelerin /b-/’li şekilleriyle karşılaştırması şöyle bir grafikte gösterilebilir:

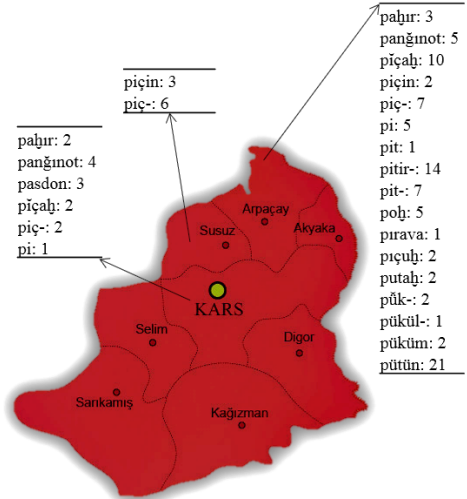
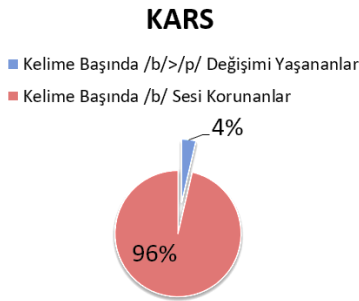

	pıçağ	pütün	pisiklèt
Kelime başında /b-/’nin korunduğu örnek sayısı	6	28	2
Kelime başında /b-/>/p-/ değişmesinin görüldüğü örnek sayısı	18	17	10

Grafik 6. Iğdır İline Ait Metinlerde /b-/>/p-/ Değişmesinin En Çok Görüldüğü Kelimeler

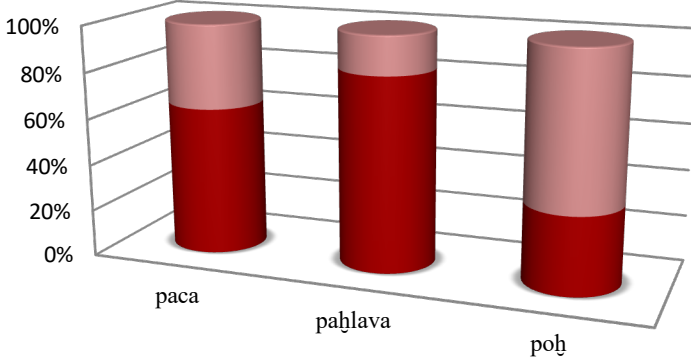
1.9. Kars İline Ait Veriler

Kars ili için 833 sayfadan oluşan toplam 304 metin taranmıştır. Kelime başında /b-/>/p-/ değişmesi ile ilgili Merkez, Susuz ve Arpaçay ilçelerinden toplam 113 örnek tespit edilmiştir. Kelime başında /b-/ sesinin korunduğu örneklerin sayısı ise 2980’dir. Değişimin genel kullanım içindeki oranı %4’tür. Ayrıca kelime başında /b-/>/p-/ değişmesi görülen kelimelerdeki çeşitlilik diğer ilçelere göre Arpaçay’da fazladır.

Harita 10. Kars İline Ait Metinlerde /b-/>/p-/ Değişmesi

Malatya ilinde kelime başında /b-/>/p-/ değişmesinin en çok görüldüğü kelimeler ve bu kelimelerin /b-/’li şekilleriyle karşılaştırması şöyle bir grafikte gösterilebilir:

	paca	pahlava	poğ
■ Kelime başında /b/'nin korunduğu örnek sayısı	4	1	8
■ Kelime başında /b-/>/p-/ değişmesinin görüldüğü örnek sayısı	7	5	4

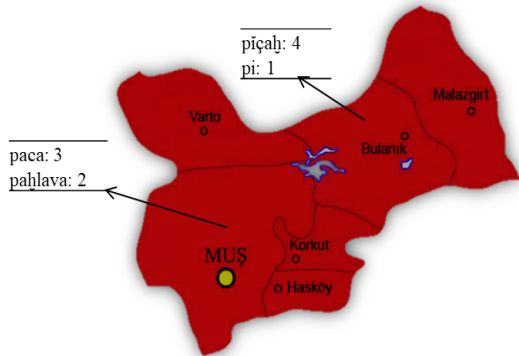
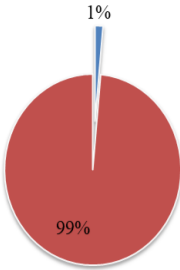
Grafik 8. Malatya İline Ait Metinlerde /b-/>/p-/ Değişmesinin En Çok Görüldüğü Kelimeler

1.11. Muş İline Ait Veriler

Muş ili için 244 sayfadan oluşan toplam 106 metin taranmıştır. Merkez ve Bulanık ilçelerine ait metinlerde kelime başı /b-/>/p-/ değişimi için toplam 10 örnek tespit edilmiştir. Kelime başındaki /b-/ sesini koruyan örneklerin sayısı ise 689’dur. Bu da kelime başındaki /b-/>/p-/ değişmesinin oranının %1 olduğunu göstermektedir.

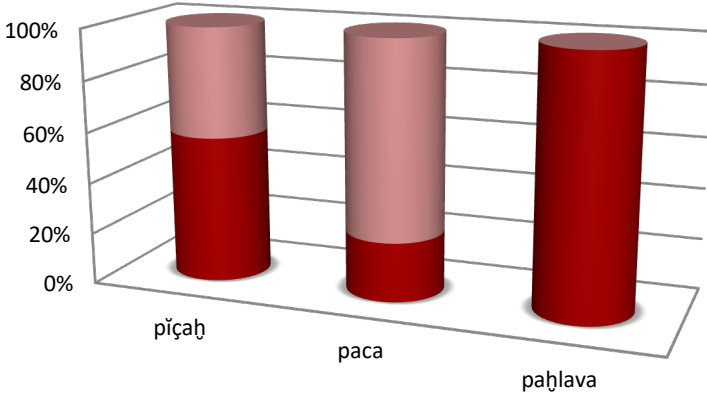
MUŞ

- Kelime Başı /b-/>/p-/ Değişimi Yaşananlar
- Kelime Başı /b-/ Sesi Korunanlar

Harita 12. Muş İline Ait Metinlerde /b-/>/p-/ Değişmesi

Muş ilinde kelime başında /b-/>/p-/ değişmesinin en çok görüldüğü kelimeler ve bu kelimelerin /b-/’li şekilleriyle karşılaştırması şöyle bir grafikte gösterilebilir:

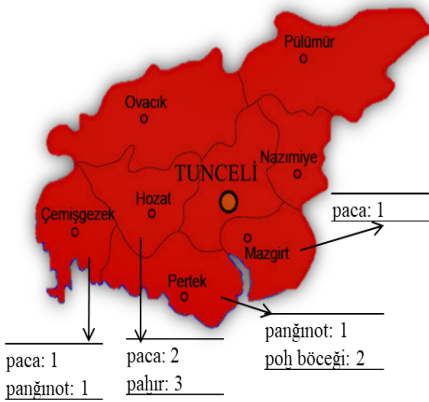

	pıçah	paca	pahlava
■ Kelime başında /b/'nin korunduğu örnek sayısı	3	10	0
■ Kelime başında /b/>/p/ değişmesinin görüldüğü örnek sayısı	4	3	2

Grafik 9. Muş İline Ait Metinlerde /b->/p-/ Değişmesinin En Çok Görüldüğü Kelimeler

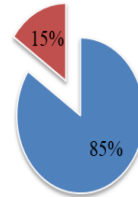
1.12. Tunceli İline Ait Veriler

Tunceli ili için 318 sayfadan oluşan toplam 153 metin taranmış ve Çemişgezek, Hozat, Pertek ve Mazgirt ilçelerinde, kelime başında /b->/p-/ değişimi için 11 örneğe rastlanmıştır. Aynı kelimelerde kelime başında /b-/ sesinin korunduğu örneklerin sayısı ise 2'dir. Tunceli ili için değişim oranı %85'tir.

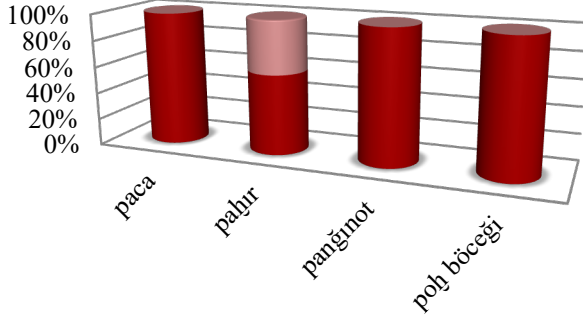
TUNCELİ

- Kelime Başında /b/>/p/ Değişimi Yaşananlar
- Kelime Başında /b/ Sesi Korunanlar

Harita 13. Tunceli İline Ait Metinlerde /b->/p-/ Değişmesi

Tunceli ilinde kelime başında /b->/p-/ değişmesinin en çok görüldüğü kelimeler ve bu kelimelerin /b-/li şekilleriyle karşılaştırması şöyle bir grafikte gösterilebilir:

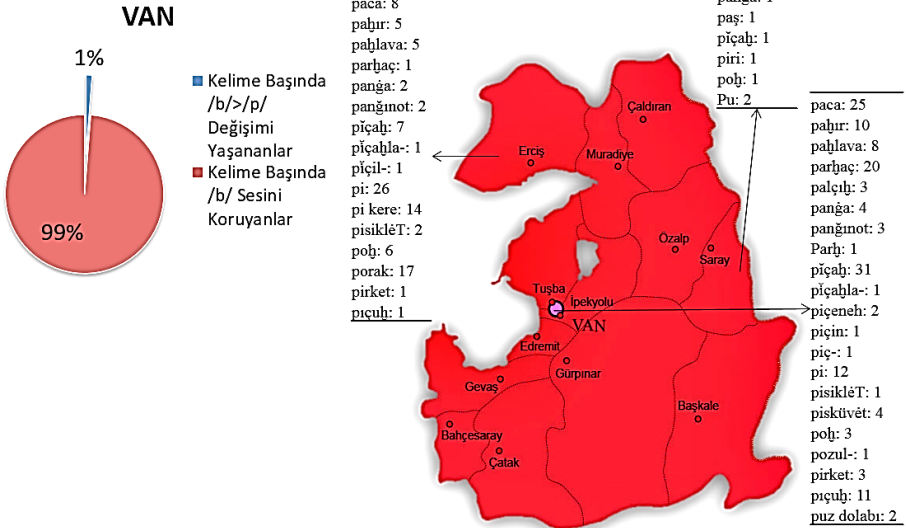

	paca	paħır	paŋınot	poħ böceği
■ Kelime başında /b/'nin korunduğu örnek sayısı	0	2	0	0
■ Kelime başında /b/ > /p/ değişiminin görüldüğü örnek sayısı	4	3	2	2

Grafik 10. Tunceli İline Ait Metinlerde /b-/ > /p-/ Değişmesinin En Çok Görüldüğü Kelimeler

1.13. Van İline Ait Veriler

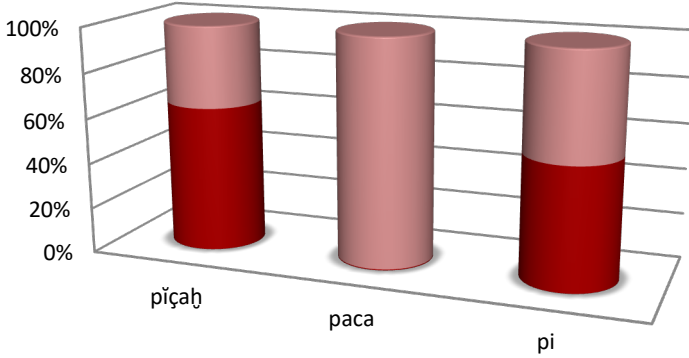
Van ili, tarama yapılan iller arasında en çok örnek tespit edilen ildir. 1019 sayfadan oluşan toplam 203 metinde kelime başındaki /b-/ > /p-/ değişmesi için 253 örnek tespit edilmiştir. Aynı kelimelerde kelime başındaki /b-/ sesinin korunduğu örneklerin sayısı ise 20023'tür. Çeşitlilik bakımından da Van'ın İpekyolu ilçesi toplam 21 farklı kelimedeki değişim ile bütün ilçeler arasında ilk sırada yer almaktadır.

Harita 14. Van İline Ait Metinlerde /b-/ > /p-/ Değişmesi

DOĞU ANADOLU BÖLGESİ AĞIZLARINDA KELİME BAŞINDA /b/>/p/ DEĞİŞMESİ

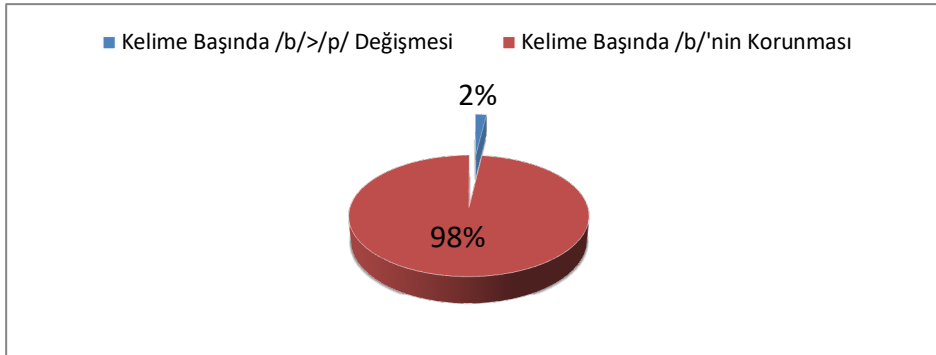
Van ilinde kelime başında /b-/>/p-/ değişmesinin en çok görüldüğü kelimeler ve bu kelimelerin /b-/’li şekilleriyle karşılaştırması şöyle bir grafikte gösterilebilir:

	pıçah	paca	pi
■ Kelime başında /b/'nin korunduğu örnek sayısı	22	9219	29
■ Kelime başında /b/>/p/ değişmesinin görüldüğü örnek sayısı	39	38	33

Grafik 11. Van İline Ait Metinlerde /b-/>/p-/ Değişmesinin Görüldüğü Kelimeler Sonuç

Bu çalışmada, Karahan’ın editörlüğünde hazırlanan *Ağız Atlası Kılavuz Kitabı Türkiye Türkçesi Ağız Atlasına Hazırlık* başlıklı eserde ve Karahan ve Ay tarafından yayımlanan *Türkiye Türkçesi Ağızları Sınıflandırma Ölçeği* adlı eserde bir ses bilgisi ölçütü olarak belirlenen kelime başı /b-/>/p-/ değişmesinin, Doğu Anadolu Bölgesi ağızlarındaki durumu ele alınmış, illere göre görülme sıklığı ve değişim oranları belirlenmiştir. Buna göre, 13 ilde toplam 6173 sayfadan oluşan 2291 metin taranmış ve bunun sonucunda 46521 örnek tespit edilmiştir. Bunlardan 891’inde kelime başında /b-/>/p-/ değişmesi görülmüştür. Kalan 45630 örnek ise kelime başında /b-/ sesinin korunduğu şekillerdir. Doğu Anadolu Bölgesi ağızlarında kelime başı /b-/>/p-/ değişmesinin genel durumuna bakılırsa değişim oranının yalnızca %2 olduğu görülür.

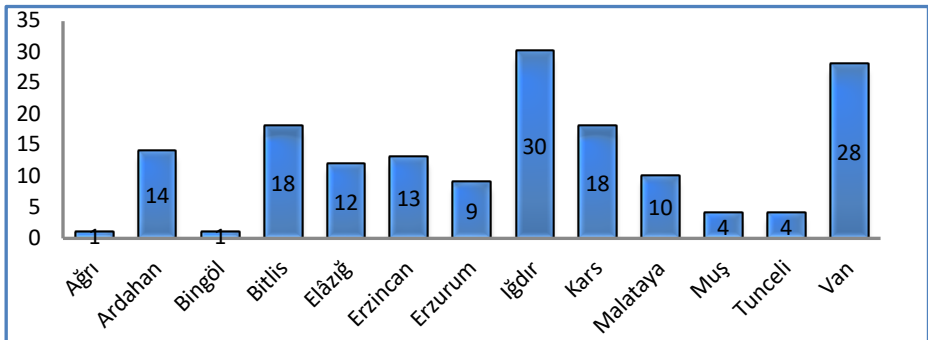
Grafik 12. Doğu Anadolu Bölgesi Ağızlarında Kelime Başında /b-/>/p-/ Değişmesi

Kelime başındaki /b-/>/p-/ değişmesinin bir ölçüt olarak kullanılabilmesi adına görüş bildirmek için öncelikle bir değişim oranı belirlemek gerekir. Bu oran belirlendikten sonra diğer bölge illerinden derlenen metinler taranarak aynı konu üzerine kapsamlı çalışmalar yapılmalı ve bu çalışmalardan çıkan sonuçlar karşılaştırılarak değerlendirmeye alınmalıdır. Örneğin, bu oran %50 ve üstü olarak belirlendiği takdirde, Doğu Anadolu Bölgesi ağızları için yalnızca 3 ilde kelime başı /b-/>/p-/ değişmesinden söz edilebilir. Bunlar: Bingöl (%100), Erzurum (%89) ve Tunceli (%85) illeridir.

Doğu Anadolu Bölgesi ağızlarında, kelime başındaki /b-/>/p-/ değişmesi genel kullanım içinde çok küçük bir oranla (%2) karşımıza çıkmaktadır. Tespit edilen örnekler incelendiğinde «bir» ve «bu» kelimelerinin metinlerde çok sık geçtiği ve büyük bir çoğunlukla da kelime başında /b-/ sesini korudukları görülür. Bu da kelime başındaki /b-/>/p-/ değişmesinin genel kullanım içindeki oranını büyük ölçüde düşürmektedir.

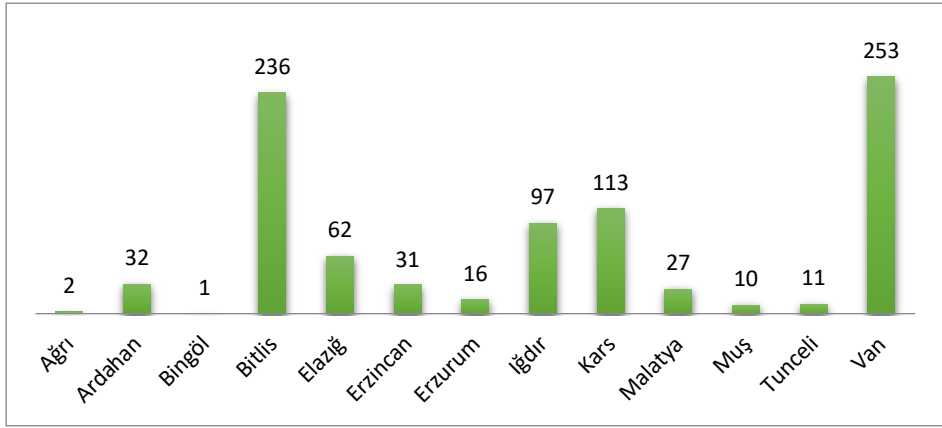
Oluşturulan derlemde “bir” kelimesi 21362 kez, “bu” kelimesi ise 19921 kez geçmektedir. Günlük hayatta çok sık kullanılan bu kelimelerin daha sık geçtiği metinlerde /b-/li şekiller ağırlık göstermiştir. Toplamda 45630 kelime /b-/’nin korunduğu göz önünde bulundurularak bu sayıdan “bir” ve “bu” kelimeleri hariç tutulursa çoğu ilde /b-/>/p-/ değişmesinin yaygın olduğu görülebilir. “Bir” kelimesinden Bitlis, Erzincan, Iğdır, Kars, Muş ve Van olmak üzere 6 ilde örneklerle rastlanmıştır. Kars ilinde 6 kere kullanılmış olan “pi” kelimesinin 2880 kez /b-/li şeklinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu ilde “bir” kelimesi hariç tutulduğunda toplam 100 kelime /b-/li ve 107 kelime /p-/li şekle rastlandığı görülmektedir. Bu durum da Kars ilinde %50’den fazla bir oranla kelime başında /b-/>/p-/ değişmesi görüldüğü anlamına gelmektedir.

“Bu” kelimesinin Ardahan, Elâzığ, Erzincan, Iğdır, Malatya ve Van olmak üzere 6 ilde örneklerine rastlanmıştır. Malatya’da bir kez kullanılmış olan “pu” kelimesinin 888 kere /b-/li şeklinin kullanıldığı tespit edilmiştir. «Bu» kelimesi hariç tutulduğunda toplam 25 kelime /b-/li ve 26 kelime /p-/li şekle rastlandığı görülmektedir. Bu durum Malatya ilinde de %50’den fazla bir oranla kelime başında /b-/>/p-/ değişmesi görüldüğü anlamına gelmektedir. Bu sebeple, yalnızca kelime başındaki /b-/>/p-/ değişmesinin genel kullanım içindeki oranını ifade etmekle yetinmeyip, aynı zamanda bu değişimin iller bazında kaç farklı kelime gerçekleştiğini de ortaya koymak son derece önemlidir. Kelime başındaki /b-/>/p-/ değişmesinin hangi illerde ve kaç farklı kelime görüldüğü ile ilgili sonuçlar aşağıdaki gibidir:

Grafik 13. Doğu Anadolu Bölgesi Ağızlarında Kelime Başı /b-/>/p-/ Değişmesine Uğramış Kelime Çeşitliliğinin İllere Göre Dağılımı

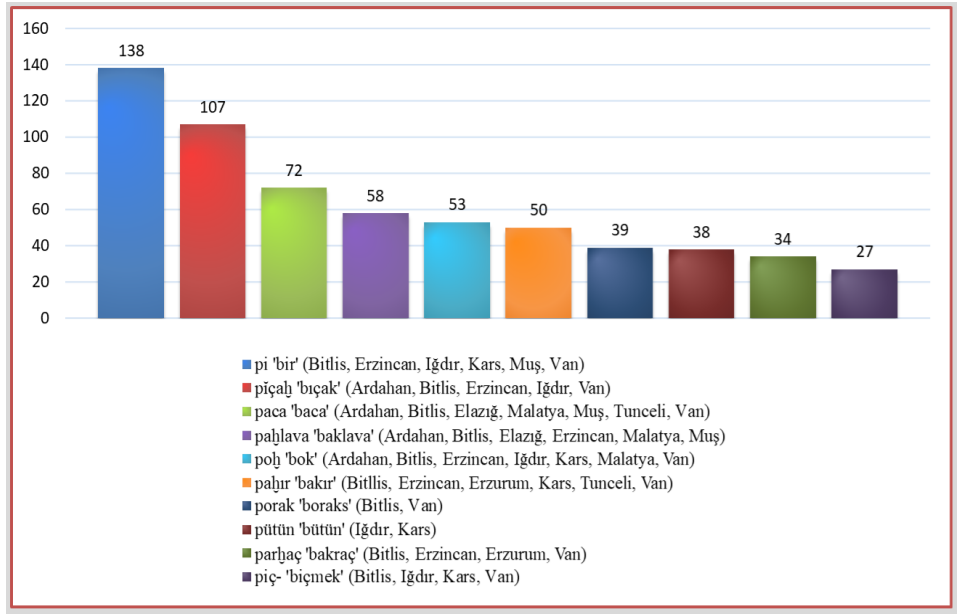
Doğu Anadolu Bölgesi ağızlarında kelime başında /b-/>/p-/ değişmesi tespit edilen kelimelerin illere göre dağılımı ise aşağıdaki grafikte yer almaktadır:

Grafik 14. Doğu Anadolu Bölgesi Ağızlarında Kelime Başı /b-/>/p-/ Değişmesine Uğramış Kelimelerin İllere Göre Dağılımı

Görüldüğü üzere değişimin örneğine en çok rastlanan il Van'dır. En az örnek tespit edilen il ise Bingöl'dür.

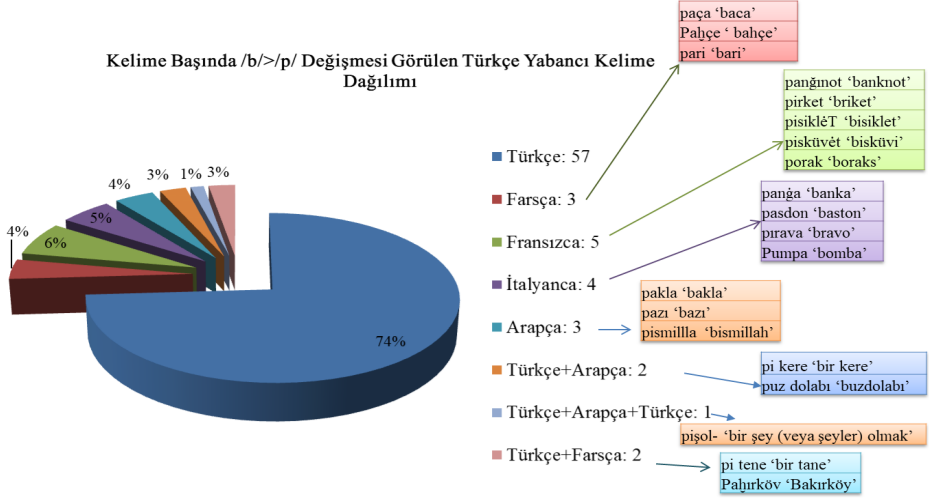
Kelime başındaki /b-/>/p-/ değişmesinin kelime sıklığına bakıldığında ise aşağıdaki gibi bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Değişim ile ilgili tespit edilen 891 örneğin 616'sı, grafikte verilen 10 kelimededir. Bu kelimelerin sıklığı ve iller arasındaki dağılımı ise şöyledir:

Grafik 15. Kelime Başı /b-/>/p-/ Değişmesine Uğramış Kelimelerin Sıklığı ve İllere Göre Dağılımı

Paḥırköv ‘Bakırköy’, pakla ‘bakla’, paḥıḥ ‘balçık’, paḡınot ‘banknot’, part ‘bart (ekin yığı)’), pèlin- ‘belenmek’, pere ‘bere’, pereli ‘bereli’, peye ‘beye (hayvan yemliği)’, PèyiK ‘beyik (şalvar paçalarının birleştiği yerdeki üçgen biçiminde bir kumaş)’, pītirt- ‘bitirtmek’, poḥ böceği ‘bok böceği’, poḥlı- ‘boklamak’, Pumpa ‘bomba’, porak ‘boraks’, pırava ‘bravo’, pirket ‘briket’, puharig ‘buharık’, puku ‘bukağı (pranga bağlanan demir halka)’, püküm ‘büküm’ kelimelerinin ise Doğu Anadolu Bölgesi ağızlarında sadece kelime başında /p-/’li şekilleri kullanılmış, kelime başında /b-/ sesini korudukları örneklere ise hiç rastlanmamıştır.

Kelime başında /b-/>/p-/ değişmesi görülen kelimelerin köken bilgisi dağılımı ise aşağıdaki gibidir:

Grafik 16. Doğu Anadolu Bölgesi Ağızlarında Kelime Başı /b-/>/p-/ Değişmesine Uğramış Kelimelerin Köken Bilgisi Dağılımı

Bu çalışmada tespit edilen bütün veriler taranan metinlerde geçen kelimelerle sınırlıdır. Sadece kelime başındaki /b-/>/p-/ değişmesi göz önünde bulundurularak bu bölgede yapılacak olan yeni derleme çalışmaları ile birlikte, kelime başındaki /b-/>/p-/ değişmesi tespitinin daha sağlıklı olacağı aşîkârdır.

Çeviri Yazı İşaretleri

ê	/e/-/i/ arası (kapalı) /e/
í	/ı/-/i/ arası ünlü
ĩ	Kısa /ı/
ĩ	Kısa /i/
ğ	Arka damak /g/ ünsüzü
ḡ	Arka damak /h/ ünsüzü
T, K, P	Yarı tonlu ünsüzler

Kaynakça

- Akkuş, P. (2022). *Ahlat ilçesine bağlı Seyrantepe köyü, Çatalağzı köyü ve Uludere köyü ağızları*. (Yüksek lisans tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Ankay, N. (2022). *Van Saray ağızı (inceleme-metin-sözlük)*. (Yüksek lisans tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Aydın, T. (2020). *Kars ili Terekeme ağızı (inceleme-metin-sözlük)*. (Yüksek lisans tezi). Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.
- Balcı, İ. (1996). *Kars yerli ağızında cümle ve cümle yapıları*. (Yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Başdaş, C. (1992). *Akçadağ yöresi ağızları (inceleme-metinler-sözdizimi)*. (Yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Boz, E. (2002) *Afyon Merkez ağızı (dil özellikleri, metinler, sözlük)*. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları.
- Bozkurt, D. (2019). *Ardahan ili Posof ilçesi ağızı*. (Yüksek lisans tezi), Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Bulak, Ş. (2015). *Van Küresin ağızı*. (Doktora tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Buran, A. (1997). *Keban, Baskil ve Ağın yöresi ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Caferoğlu, A. (1995). *Anadolu illeri ağızlarından derlemeler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Caferoğlu, A. (1995). *Doğu illerimiz ağızlarından toplamalar*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Caferoğlu, A. (1995). *Güney Doğu illerimiz ağızlarından toplamalar*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Çanak, F. (2019). *Palu Merkez ağızı (giriş-inceleme-metinler-sözlük)*. (Yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Çetin, S. (2022). *Posof ilçesi ağızı ses bilgisi incelemesi*. (Yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Demirel, S. (2022). *Muş Merkez ağızı söz varlığı*. (Yüksek lisans tezi). Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muş.
- Demirkaya, G. (2021). *Kars Arpaçay ve Akyaka ağızları (inceleme-metinler-sözlük)*. (Yüksek lisans tezi). Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Doğan, M. (2018). *Kovancılar ağızı*. (Yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Efendioğlu, S. (2018). Ağrı ili ağızlarından derlemeler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, (3), 1415-1435.
- Erbaşı, Y. (2019). *Ardahan ili Damal ilçesi ağızı (inceleme-metin-sözlük)*. (Yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Ercilasun, A. B. (1983). *Kars ili ağızları- ses bilgisi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Gemalmaz, E. (1995). *Erzurum ili ağızları (inceleme-metinler-sözlük ve dizinler)* (Cilt II). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gökçur, E. (2006). *Van ve merkez köyleri ağızları*. (Yüksek lisans tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

- Gökçur, E. (2012). *Van Gölü havzası ağızları*. (Doktora tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Gönen, M. E. (2003). *Van Gölü kuzey havzası ağızları*. (Yüksek lisans tezi). Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Gülensoy, T. & Buran, A. (1994). *Elâzığ yöresi ağızlarından derlemeler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülensoy, T. (1988). *Kütahya ve yöresi ağızları (inceleme, metinler, sözlük)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülseren, C. (2000). *Malatya ili ağızları (inceleme-metinler-sözlük ve dizinler)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Güngör, H. (2017). *Tunceli ili ağızları*. (Yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Karahan, L. (2014). *Anadolu ağızlarının sınıflandırılması*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karahan, L. (Ed.). (2018). *Ağız atlası kılavuzu kitabı Türkiye Türkçesi ağız atlasına hazırlık*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karahan, L. & Ay, Ö. (2022). *Türkiye Türkçesi ağızlarından seçmeler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kaymaz, M. (1996). *Sivrice yöresi ağızları (inceleme-metinler-sözlük)*. (Yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Koç, A. (2021). *Iğdır ili ağızları (inceleme-metinler-sözlük)*. (Doktora tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Korkmaz, Z. (1976). Anadolu ağızları üzerindeki araştırmaların bugünkü durumu ve karşılaştığı sorunlar. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, (23-24), (195-1976), 143-172.
- Korkut, G. (2019). *Elâzığ yöresi ağızlarının isim söz varlığının tematik açıdan incelenmesi (ses, yapı, köken)*. (Yüksek lisans tezi). Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kurtbeyoğlu, S. R. (2011). *Iğdır ve Nahçıvan ağzının karşılaştırılması*. (Yüksek lisans tezi). Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Küçükler, P. (1988). *Bingöl Merkez ilçe ve köyleri ağızları (inceleme-metinler-sözlük)*. (Yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Oğraş, Ş. (2000). *Elâzığ ili ağızları*. (Yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Olca, C. B. (2014). *Malatya Arapgir ağzı (inceleme-metinler-sözlük)*. (Yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Olca, S., Ercilasun A.B. & Arslan E. (1998). *Arpaçay köylerinden derlemeler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Örnek, M. O. (2011). *Muş-Bulanık çevresi Karapapak ağzı*. (Yüksek lisans tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Özer, O. (1990). *Karlıova ve yöresi ağızları (inceleme-metinler-sözlük)*. (Yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.

- Özmen, Ş. (2007). *Muş-Merkez ağızı (inceleme-metin-sözlük)*. (Yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Öztürk, İ. (2001). *Adilcevaz ağızı (inceleme-metin-sözlük)*. (Yüksek lisans tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Parlakpınar, S. (2022). *Ahlat Merkez ağızında kavram alanları ile ilgili söz varlığı*. (Yüksek lisans tezi). Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muş.
- Saatçi, Ö. (1999). *Kerkük, Diyarbakır, Şanlıurfa ve Harput ağızlarının fonetik ve morfolojik mukayesesi*. (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sağır, M. (1995). *Erzincan ve yöresi ağızları (inceleme-metinler-sözlük)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Sinan, A. T. (1992). *Akçadağ, Doğanşehir ve Darende ağızları (fonetik ve morfolojik inceleme)*. (Yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Şahin, M. (2022). *Türkiye Türkçesi Erzurum ağızı ile Azerbaycan standart Türkçesinin ortaklıkları*. (Yüksek lisans tezi). Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ardahan.
- Şaştım, Z. (2003). *Arıcak (Elâzığ) ve yöresi ağızları*. (Yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Şuataman, Ö. (2022). *Kars ili ağızları söz varlığı*. (Doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tosun, İ. (1996). *Çemişgezek, Pertek, Hozat yöresi ağızları*. (Yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Tosun, İ. (2014). *Ardahan ili ağızlarının ses ve şekil özellikleri (inceleme-metinler)*. İzmir: Elik Yayınları.
- Yaşurgan, N. (2019). *Bitlis Merkez ağızı (giriş-inceleme-metin-sözlük)*. (Yüksek lisans tezi). Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adıyaman.
- Yıldırım, F. (2006). *Adana ve Osmaniye ağızları I (Giriş-İnceleme)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.